

A e l r e d o f R i e v a u l x, *The Historical Works*, Translated by Jane Patricia Freeland, Edited with an Introduction and Annotations, by Marsha L. Dutton, Kalamazoo 2005 (Cistercian Publications, 56), s. 306 [Aelred z Rievaulx, *Dzieła historyczne*, tłumaczenie: J. P. Freeland, redakcja wraz z wprowadzeniem i przypisami: Marsha L. Dutton].

Można powiedzieć, wreszcie! Po kilkunastu latach żmudnej pracy i po stosunkowo długim czasie – w porównaniu z krytycznym wydaniem pism duchowych Aelreda

(1971-1989-2001)¹, dwunastowiecznego opata angielskiego z cysterskiego klasztoru Rievaulx (1110-1167) – nastąpił wreszcie upragniony moment opublikowania po raz pierwszy jego tzw. dzieł historycznych, w ramach cysterskiego wydawnictwa w Kalamazoo. Jest to wydanie w języku angielskim, nie oryginalnym łacińskim, jak to było w przypadku utworów duchowych. Ich łaciński tekst musiał być wcześniej przejrzany i – zgodnie ze współczesnym stanem wiedzy na temat oryginalnego brzmienia utworów Aelreda – z kilku czy kilkunastu zachowanych kopii została wybrana ich najbardziej wiarygodna forma. Poza tym łacina jest dostępna tylko dla specjalistów, natomiast wersja angielska może je bardziej upowszechnić.

Jane Patricia Freeland, zmarła kilka lat temu filolog języka łacińskiego, podjęła się przetłumaczenia tych dzieł z oryginalnej łaciny kościelnej na współczesny język angielski. Pomogła jej Marsha L. Dutton, prof. języka angielskiego z Uniwersytetu w Ohio, która oprócz tego, że dokonała wyboru najbardziej wiarygodnych kopii manuskryptów, napisała do nich *Wprowadzenie* i opatrzyła je przypisami.

Mówi się tu o tzw. utworach historycznych, bo nie odpowiadają one temu, co my uważamy dziś za prawdziwie historyczne. Jest to literatura biorąca wprawdzie pod uwagę tematykę i wydarzenia historyczne, ale są one przedstawione sposobami i metodami wówczas uprawianymi, służąc określonym celom moralno-politycznym, co dziś raczej nazywa się historiografią.

Marsha L. Dutton, zgodnie z ogólnym średniowiecznym cysterskim schematem, dzieli tę literaturę na dzieła polityczne i historiograficzne (s. 7-10). Polityczne mają za zadanie ukazanie wzorca postępowania dla władcy, któremu z reguły dane dzieło było dedykowane, by mu przedłożyć „zwierciadło” chrześcijańskich cnót życia i rządzenia. Pozostałe opisują żywoty świętych ze środowiska Północnej Anglii, gdzie przyszło Aelredowi żyć i działać, w celu podania wiernemu ludowi przykładów miłości, przebaczenia i miłosierdzia Bożego poprzez cuda zdziałane dzięki wstawnictwu tych lokalnych świętych (s. 10-12). Niniejsza publikacja jest pierwszym tomem, z dwóch przewidzianych, prezentujących dzieła historyczne Aelreda z Rievaulx. Jest on poświęcony pierwszemu rodzajowi wzmiankowanych wyżej utworów politycznych. Drugi tom będzie dotyczył żywotów świętych z Północnej Anglii i ma się ukazać, zgodnie z zapowiedziami wydawniczymi, w czerwcu br., pod tytułem: *Lives of the Northern Saints (Żywoty północnych świętych)*.

Pierwszy tom, o którym tu mowa, zawiera cztery z siedmiu historycznych utworów Aelreda, spisanych w latach 1153-1163. Powstały one na tle zakończonej nie-

¹ *Aelredi Rievallensis, Opera omnia – opera ascetica*, red. A. Hoste, C. H. Talbot, Brepols–Turnholt 1971, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis I (CCCM 1); w 1989 r. ukazał się również z tej serii zbiór jego kazań oznaczony jako druga część wcześniejszego tomu: *Aelredi Rievallensis, Sermones I-XLVI. Collectio Claraevallensis Prima et Secunda*, red. G. Raciti, Turnholt 1989, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis II a (CCCM 2a); w 2001 r. ukazała się druga część tej kolekcji: *Sermones XLVII-LXXX. Collectio Dunelmensis. Sermo a Matthaео Rievallensi Servatus. Sermones Lincolnienses*, red. G. Raciti, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis II b, Brepols Publisher, Turnhout 2001 (CCCM 2b); więcej na ten temat, zob. R. G r o ń, *Kazania Aelreda z Rievaulx*, WPT 13(2005), nr 2, s. 15-32.

dawno wojny domowej o tron Anglii (1153), na progu, a później w trakcie, panowania króla Henryka II (1154-1189), odzwierciedlając ówczesne realia historyczne, podane wzmiankowanym wyżej cysterskim (religijno-moralnym) sposobem. Utwory te, w zależności od swej wagi, zachowały się w kilku lub kilkunastu manuskryptach, a później (od XVI w.) przeszły historyczny proces ich drukowanej formy. Jako takie jednak, nigdy nie zostały zebrane razem, w jednym tomie. Niniejsza publikacja zbiera je po raz pierwszy razem z różnych wydań (*Patrologia Latina*, 195, 701-790; J. Pinkerton, W. M. Metcalfe, *Vitae Sanctorum Scotiae*, Londini 1789-1889, vol. 2, s. 269-285).

Recenzowana książka, oprócz wspomnianego już *Wprowadzenia* Marshy L. Dutton, zawiera cztery dzieła historyczno-polityczne Aelreda:

– *Genealogia królów Anglii* (*Genealogia regum Anglorum; The Genealogy of the Kings of the English*), powstała w latach: 1153-1154 (s. 39-122), która zgodnie z zamiarem autora zawierała w ramach pierwszego rozdziału odrębny gatunkowo, wcześniejszy utwór, przedstawiany później osobno jako:

– *Lamentacja za Dawidem, królem Szkotów* (*Lamentatio Davidi Scotorum regis; Lament for David, the King of the Scots*), 1153 (s. 45-70),

– *Życie św. Edwarda Wyznawcy* (*Vita Sancti Edwardi Confessoris; The Life of Saint Edward the Confessor*), 1162-1163 (s. 123-243),

– *Bitwa pod sztandarem* (*De bello standardii; The Battle of the Standard*), 1155-1157 (s. 245-269).

Całość wieńczy *Bibliografia* i trzy *Indeksy* odnoszące się do cytowanych źródeł, ludzi i miejsc.

Lamentacja za Dawidem, królem Szkotów jest lamentacją (literackim wyrażeniem żalu) napisaną po śmierci, a zarazem pochwałą cnót, króla szkockiego, Dawida I († 24 maja 1153), na którego dworze autor się wychował i którego cenił jako przyjaciela. Jest to również okazja do krytyki okrucieństwa jego wojsk, podkreślenia jego kulturotwórczej roli dla rozwoju Szkocji oraz wyrażenia swych obaw o przyszłość kraju.

Genealogia królów Anglii, wraz z *Lamentacją* dedykowaną Henrykowi II, jest swoście spreparowaną genealogią panującego króla. Ma za zadanie wykazać nie tylko jego boskie i antyczne pochodzenie, ale również jego związek, w ciągłości historycznej, z wielkimi poprzednikami anglosaksońskimi na tronie Anglii.

Życie św. Edwarda Wyznawcy to z kolei dzieło napisane z okazji przeniesienia relikwii św. Edwarda do nowego grobowca (1163). Aelred opisuje tu żywot świętego, ostatniego – w jego mniemaniu – anglosaksońskiego króla. Poprzez wykazanie związku Henryka II z Edwardem opat chce uwierzytelnić panowanie tego pierwszego na tronie Anglii i wykazać kontynuację nowej dynastii Plantagenetów, którą ten rozpoczął swoim panowaniem. Nie traci tu oczywiście perspektywy budującej dzieła, ukazując w Edwardzie wzór świątobliwego władcy.

Bitwa pod sztandarem to utwór przedstawiający epizod wojny angielsko (normańsko)-szkockiej (1135-1139), w przegranej przez wojska Dawida bitwie pod Northalerton (1138), koło Rievaulx. Jako taki, jest próbą usprawiedliwienia przez Aelreda błędu króla Dawida; błąd ten miał polegać na prowadzeniu wojny z wojskami ówczesnego króla Anglii, Stefana I Blois (1135-1154), wspartego przez duchowieństwo

i baronów normańskich. Znajduje się tu również dłuższa dygresja wychwalająca zasługi normańskiego dobroczyńcy opactwa Rievaulx, Waltera Espec. Jest to zwyczajowa forma wyrażenia hołdu wdzięczności ze strony Zakonu.

Z wielką radością należy powitać inicjatywę wydawniczą rozpowszechniającą dorobek historyczny Aelreda – trzeciego, po św. Bernardzie z Clairvaux i Williamie z St. Thierry, wielkiego cysterskiego pisarza XII-wiecznej Europy, a pierwszego cystersa Anglii. Opat z Rievaulx, z powodu większego zainteresowania jego pismami duchowymi, dotychczas bardziej był znany jako teolog i pisarz duchowy. Na kanwie tej znajomości wyrosło wiele publikacji podkreślających jego wkład duchowy w rozwój idei cysterskich średniowiecznej Europy; można chociażby wspomnieć jego teologiczny traktat o przyjaźni duchowej (*De spiritali amicitia*). Obecnie, dzięki publikacji dzieł historycznych, być może wreszcie przyjdzie czas na odsłonięcie jego większej roli w historiografii dwunastowiecznej Europy, co już powoli zaczynają podkreślać badacze (por. np. badania E. Freeman). Szkoda wprawdzie, że nie jest to wydanie w języku polskim; na to trzeba będzie jeszcze długo czekać, jeżeli w ogóle do tego dojdzie. Jak na razie, trzeba się cieszyć tym, co jest i co dla znających język angielski jest nieocenioną pomocą. Każdy może to dostrzec, kiedy sobie uprzytomni, że przecież oryginalne łacińskie manuskrypty lub pierwsze drukowane kopie tych dzieł są praktycznie zarezerwowane tylko dla fachowców.

Ks. Ryszard Groń
Katedra Teologii Duchowości, PWT Wrocław